

Adrian DOLGHI

EXPERIENȚE ȘI PERSPECTIVE ÎN DOMENIUL CARTOGRAFIERII PATRIMONIULUI CULTURAL ȘI ISTORIC DIN REPUBLICA MOLDOVA

Rezumat

Experiențe și perspective în domeniul cartografierii patrimoniului cultural și istoric din Republica Moldova

În Republica Moldova au fost întreprinse un șir de încercări de cartografiere a patrimoniului istoric și cultural, acestea însă nu s-au încununat de succes; până în prezent nu au fost elaborate atlase istorice și etnografice.

În anii 1960–1961, o echipă în frunte cu N. Mohov s-a ocupat de elaborarea unui atlas istoric. Manuscrisul nu a fost publicat. În anii '60, o echipă mixtă a lucrat la elaborarea *Atlasului regional al Ucrainei, Bielorusiei și Moldovei*. Din cauza represiunilor asupra științei etnografice din RSSU, acesta nu a mai fost finalizat. Echipa din RSSM condusă de V. Zelenciuc a continuat munca în vederea realizării *Atlasului istorico-etnografic al RSS Moldovenești*, dar nici acesta n-a fost publicat.

În anii 1973–1975 a fost editată seria *Harta arheologică a RSS Moldovenești* în 8 volume. De succes s-au bucurat și lingviștii de la AȘM, care au editat, în anii 1968–1973, *Atlasul lingvistic moldovenesc* în 4 volume (ALM), iar în anii 1993–2003 *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* (ALRR, Bas.). O experiență reușită, de asemenea, constituie hărțile turistice ale Republicii Moldova.

Cu toate acestea, în Republica Moldova sunt acumulate cunoștințe și experiență importantă în ce privește utilizarea metodelor cartografice de cercetare în domeniul științelor umanistice, care, coagulate, pot contribui la realizarea unor atlase ale patrimoniului cultural.

Cuvinte-cheie: cartografierea culturală, atlas, hartă, patrimoniu cultural, Republica Moldova.

Резюме

Опыт и перспективы в области картирования культурного и исторического наследия Республики Молдова

В Республике Молдова был предпринят ряд попыток картографировать историческое и культурное наследие; они не увенчались успехом, до сих пор не разработаны исторические и этнографические атласы.

В 1960–1961 гг. научный коллектив под руководством Н. Мохова занимался разработкой исторического атласа. Рукопись не была опубликована. В 1960-х гг. смешанная научная группа трудилась над разработкой *Регионального атласа Украины, Беларуси и Молдавии*. Из-за преследования этнографической науки в УССР атлас не был закончен. Команда из МССР во главе с В. Зеленчуком продолжила работу по реализации *Историко-этнографического атласа Молдавской ССР*, но и на этот раз он не был опубликован.

В 1973–1975 гг. была издана серия *Археологическая карта Молдавской ССР* в 8-ми томах. Успех имели также и лингвисты из АН МССР, опубликовавшие в 1968–1973 гг. *Молдавский лингвистический атлас* в 4-х томах (ALM), а в 1993–2003 гг. – *Румынский лингвистический атлас по регионам. Бессарабия, Северная Буковина, Приднестровье* (ALRR, Bas.). Туристические карты Республики Молдова также представляют собой успешный опыт.

В Республике Молдова накоплены важные знания и опыт в использовании картографических методов при исследованиях в области гуманитарных наук, которые, в своей совокупности, могут способствовать разработке атласов культурного наследия.

Ключевые слова: культурное картирование, атлас, карта, культурное наследие, Республика Молдова.

Summary

Experiences and perspectives in the field of mapping the cultural and historical heritage of the Republic of Moldova

A number of attempts to map the historical and cultural heritage have been undertaken in the Republic of Moldova, though they have not been successful. Historical and ethnographic atlases have not been developed so far.

In the years 1960–1961, a team led by N. Mohov dealt with the elaboration of a historical atlas. The manuscript was not published. In the 1960s, a mixed team worked on the development of the *Regional Atlas of Ukraine, Belarus and Moldova*. Because of the repression of the ethnographic science in the Ukrainian SSR, it has not been finalized. The team from the Moldavian SSR led by V. Zelenciuc continued its work on the realization of the Historical and Ethnographic Atlas of the Moldavian SSR, which has not been published either.

In the years 1973–1975, the series of the Archaeological Map of the Moldavian SSR was published in 8 volumes. The linguists from the Academy of Sciences of Moldova, who in 1968–1973 published the *Moldavian Linguistic Atlas* in 4 volumes (ALM), and in 1993–2003 the *Romanian Linguistic Atlas of the Regions Bessarabia, Northern Bukovina, Transnistria* (ALRR, Bas.) enjoyed attainment. The tourist maps of the Republic of Moldova also constitute a successful experience.

However, important knowledge and experience is gained in the Republic of Moldova regarding the use of cartographic research methods in humanities, which, coagulated, can contribute to the completion of cultural heritage atlases.

Key words: cultural mapping, atlas, map, cultural heritage, Republic of Moldova.

Cartografierea digitală a patrimoniului cultural reprezintă o direcție inovativă și în dezvoltare în numeroase țări ale lumii, care oferă soluții științifice pentru valorificarea patrimoniului cultural. Pentru această direcție de cercetare științifică și de activitate practică, într-un șir de țări s-a încetățenit termenul *cultural mapping* (cartografierea culturală). Se mai utilizează și alți termeni apropiați: *cultural resource mapping* (cartografierea resurselor culturale), *cultural landscape mapping* (cartografierea peisajelor culturale), *participatory GIS* (sisteme geoinformaționale comune).

Termenul de *cultural mapping* este utilizat frecvent de UNESCO în documentele sale. Prin acest termen se înțelege procesul identificării, inventarierii, salvărdării și reprezentării cartografice a valorilor culturale materiale și nemateriale ale regiunilor, comunităților locale. UNESCO abordează metoda *cultural mapping* drept o cale de păstrare a diversității etnoculturale, punând accent pe cartografierea patrimoniului cultural al popoarelor băștinașe și al comunităților locale. Una din lucrările importante în acest sens este *Cultural mapping and indigenous peoples. A report for UNESCO*, autor P. Poole [18]. Lucrarea este dedicată teoriei și practicii cartografierii patrimoniului etnocultural al popoarelor băștinașe.

Tehnologic, practica *Cultural mapping* a parcurs calea de la hărțile imprimare pe hârtie și modele 3D fizice, la utilizarea tehnologiilor GIS și utilizarea serviciilor online. Astăzi există instrumente performante GIS și online care pot servi la realizarea tehnică a obiectivelor propuse. Sunt numeroase proiecte realizate în acest sens în lume care pot servi drept modele sau inspirație în realizarea unor obiective în acest domeniu în Republica Moldova. De exemplu: *Tools for Safeguarding Culture* [22]; *The UNESCO Silk Road Online Platform* [21], *Atlasul Etnografic Român online* [4].

Hărțile patrimoniului cultural pot contribui la soluționarea unor sarcini de ordin științific prin stimularea sau deschiderea unor noi perspective în cercetare, realizarea unor noi cunoștințe referitoare la arealele de răspândire a anumitor culturi, trăsături specifice sau generale, ne oferă răspunsuri concrete privind procesele de migrație și răspândire a elementelor culturii materiale și imateriale etc.

Hărțile patrimoniului cultural sunt instrumente eficiente pentru planificarea economică și crearea infrastructurii turismului. Obiectele culturii materiale și imateriale localizate pe hartă pot contribui la o mai eficientă organizare a traseelor turistice, pot oferi informații cu privire la concentrarea elementelor culturale pe regiuni, ținând cont și de natura lor, originea etnoculturală. Proiectările în sistemele GIS oferă un

spectru de utilizare mult mai vast, acestea țin și de proiectările inginerești, sistematizarea digitală, dezvoltarea continuă a bazelor de date.

Diversitatea etnică în acest sens oferă un avantaj, deoarece cartografierea elementelor etnoculturale ale minorităților etnice ilustrează diversitatea și bogăția culturală a regiunilor, ceea ce trezește interes din punct de vedere nu doar științific, dar și economic și, mai ales, turistic. O primă etapă a cartografierii patrimoniului cultural al Republicii Moldova și elaborarea unui atlas al patrimoniului cultural trebuie să o constituie, în opinia noastră – valorificarea experienței existente în acest domeniu sub aspect teoretic, tehnologic și practic.

În prezentul articol ne-am propus să facem o sinteză a experiențelor de utilizare a metodelor cartografice în științele umanistice din Republica Moldova și a celor de elaborare și editare a unor atlase cu caracter socio-umanistic. Ținem să menționăm, de asemenea, că o astfel de abordare este efectuată în premieră; despre procesul elaborării hărților în științele umanistice nu s-a mai scris vreun studiu, iar despre cazurile particulare de editare a unor hărți sau atlase ne vom referi în continuare.

În anii 1960–1970, în instituțiile de cercetare din RSS Moldovenească din incinta Academiei de Științe a RSS Moldovenești au fost întreprinse primele încercări de cartografiere a patrimoniului istoric și cultural al țării, de elaborare a unor atlase cu caracter istoric și etnografic. Cercetările arheologilor și istoricilor sunt, și până în prezent, uneori însoțite de anumite hărți schematice ale evenimentelor și proceselor. Dar utilizarea metodei cartografice în cercetările istoricilor și etnografilor începe să fie implementată mai pe larg în RSSM, odată cu trasarea acestor direcții la nivelul Academiei de Științe a Uniunii Sovietice și inițierea unor proiecte unionale de elaborare a atlaselor.

Vom constata că perioada sovietică cunoaște mai multe încercări de elaborare a unor atlase referitoare la istoria Moldovei. În anii 1960–1961, o echipă de cercetători din cadrul Academiei de Științe a Moldovei, Secția Etnografie și Studiul Artelor, în frunte cu N. Mohov, s-au ocupat de elaborarea unui atlas istoric [2, d. 2, f. 1-32]. Din echipa care a lucrat la proiectul *Atlasului de istorie a Moldovei* au făcut parte un șir de cercetători cunoscuți din RSS Moldovenească, iar unii și în Republica Moldova, mai târziu: N. Chetaru, V. Marchevici, E. Ricman, N. Rafalovici, I. Hâncu, P. Bârnea, L. Dmitriev, D. Dragnev, D. Șemeacov, M. Muntean, V. Zelenciuc, Ia. Grosul, Ia. M. Copanschi, N. Moldovan, Z. Ivanova, I. Levit, M. Ghițiu.

Se preconiza editarea unui atlas de Istoria Moldovei care conținea 32 de hărți. Manuscrisul prezentat ca lucrare finalizată conține hărți referitoare la

spațiul pruto-nistean, dar și la cel al Țării Moldovei, începând cu epocile preistorice până la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial: 1) Monumente ale Paleoliticului; 2) Așezările tripolienilor din milenii IV–III î. e. n.; 3) Dacia romană și Cultura Cerneahov (sec. II–IV e. n.); 4) Așezările slave din sec. VI–XII; 5) Moldova în sec. XIV – prima jum. a sec. XVI; 6) Moldova. Așezările sec. XV; 7) Moldova (prima jum. a sec. XVI–XVII); 8) Moldova sec. XVIII; 9) Moldova sec. XVIII; 10) Moldova. Numărul și densitatea populației, anul 1774; 11) Densitatea și numărul mediu al locuitorilor în localități (1774); 12) Localitățile (conform catagrafiei din 1774); 13) Prisăcile în Moldova; 14) Creșterea ovinelor în Țara Moldovei; 15) Culturile cerealiere în Țara Moldovei, 1810; 16) Distribuția suprafețelor după destinație în gubernia Basarabia; 17) Culturile cerealiere. Structura suprafețelor arabile; 18) Iarmaroacele în gubernia Basarabia (prima jum. a sec. XIX); 19) Cultivarea viței de vie în gubernia Basarabia (înc. sec. XX); 20) Numărul de vite în gubernia Basarabia; 21) Distribuția pământurilor guberniei Basarabia după categoria socială a proprietarilor; 22) Numărul și componența etnică a populației oblastei Basarabia în anul 1856; 23) Numărul și componența etnică a guberniei Basarabia în anul 1897; 24) Mișcarea țărănească în Basarabia 1861–1872; 25) Mișcarea agrară în timpul primei revoluții ruse (1905–1907); 26) Mișcarea revoluționară de eliberare în Basarabia (1921–1940); 27) Intervenția militară și Războiul Civil (1918–1920); 28) RASS Moldovenească (harta administrativ-politică); 29) RASS Moldovenească (harta economică); 30) Mișcarea de rezistență și de partizani în Moldova (1941–1944); 31) Eliberarea Moldovei în 1944; 32) Instaurarea puterii sovietice (1917–1918) [2, d. 2, f. 1–32].

Unele hărți cuprinse în manuscris au fost perfectate de autori și au fost publicate în reviste de specialitate sau alte lucrări ale acestora. Vom menționa harta lui P. Bârnea, care a fost elaborată în cadrul Institutului de Istorie – „Harta amplasării localităților rurale ale Moldovei în sec. XV” [1, d. 85, f. 1]. Autorul a publicat harta sa în 1966 în revista *Проблемы географии Молдавии* (*Probleme ale geografiei Moldovei*) [24]. Cea mai mare parte a hărților incluse în manuscris nu au văzut lumina tiparului, atlasul nu a fost dus la sfârșit, acesta necesitând continuarea cercetărilor și o mai bună documentare, dar, probabil, din cauza că la acea etapă au existat alte subiecte mai prioritare, manuscrisul nu a fost dus până la etapa de editare. Ținem să remarcăm că lucrarea *Atlasul istoric al Moldovei* a fost elaborată în anul 1966, de pe principii de clasă și de pe pozițiile ideologice ale Uniunii Sovietice. Subiectele, începând cu anul 1917, sunt

abordate în conformitate cu tendințele istoriografiei oficiale din acei ani. Hărțile 26–32 reflectă atitudinea oficială față de subiectele legate de aflarea Basarabiei în cadrul României și de perioada celui de al Doilea Război Mondial și poziția oficială propagată.

Cu toate acestea, desprindem în șirul de hărți analizat rezultate ale cercetărilor și investigațiilor autorilor. Interesante și prețioase sunt mai ales elaborările referitoare la preistorie și epoca antică, epocile medievală și cea a aflării Basarabiei în componența Imperiului Rus (1812–1917). Astăzi informația ilustrată cartografic în aceste hărți ni s-ar părea insuficientă, deoarece, având acces la numeroase cercetări care au urmat anului 1966, dispunem de cunoștințe mai multe despre istoria Țării Moldovei și a Basarabiei. În ce privește modul de realizare a acestor hărți, vom observa calitatea nesatisfăcătoare a acestora, ele fiind realizate în creion cu mâna autorilor, cu pixul sau în tuș (foarte rar); de asemenea, lucrarea nu conține referințe la sursele valorificate, lipsesc datele concrete ilustrate grafic. Cu toate acestea, elaborările istoricilor din RSSM pot servi pentru documentare în vederea elaborării unor hărți cu utilizarea cunoștințelor și metodelor contemporane.

Începând cu anii '50 ai secolului XX, în unele republici unionale a fost trasat obiectivul de a fi elaborate atlase etnografice. Ca urmare, în RSFS Rusă au fost elaborate *Историко-этнографический атлас Сибири* (*Atlasul istorico-etnografic al Siberiei*) [30], publicat în anul 1961, iar concomitent se lucra la un alt atlas, care a fost publicat în anul 1970 – *Русские. Историко-этнографический атлас. Из истории русского народного жилища и костюма (Украшение крестьянских домов и одежды). Середина XIX – начало XX в. (Rușii. Atlas istorico-etnografic. Din istoria locuinței și costumului național rus (Decorarea hainelor și caselor țărănești))*. Mijlocul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea [40]. În anul 1957 s-a început lucrul asupra *Atlasului istorico-etnografic al ucrainenilor*.

În anii 60–70 ai sec. XX, proiectele de elaborare a atlaselor etnografice capătă o largă răspândire. La nivelul Academiei de Științe a URSS, din cadrul Institutului de Etnografie de la Moscova a fost lansată ideea de a elabora atlase etnografice regionale ale statelor baltice (Letonia, Lituania, Estonia); ale statelor caucaziene (Georgia, Armenia, Azerbaidjan), ale Asiei Mijlocii (Uzbekistan, Tadjikistan, Turkmenia), ale Kazahstanului. În cadrul acestui proiect s-a lucrat și asupra elaborării *Atlasului regional al Ucrainei, Bielorusiei și Moldovei*. Toate atlasele menționate urmau să fie incluse într-un atlas general – *Atlasul URSS*. Dar fiecare dintre atlase trebuia să reflecte particularitățile etnografice ale regiunilor Uniunii Sovietice.

Atlasul urma să illustreze cartografic răspândirea elementelor culturii materiale și spirituale ale ucrainenilor, bielorșilor și moldovenilor. Inițial urmau să fie pregătite volumele referitoare la tehnica agricolă tradițională, locuința și vestimentația tradițională, iar ulterior – cele referitoare la mijloacele de transport, alimentație, îndeletniciri și meșteșuguri, tradiții și obiceiuri, folclorul oral și muzical. Se preconiza că va fi o lucrare complexă care trebuia să servească știința, dar și industria, avându-se în vedere că elemente ale culturii tradiționale urmau să fie valorificate în producerea bunurilor și în construcții. Sarcina a fost pusă preponderent Institutului de Studiu al Artelor, Folclor și Etnografie „M. T. Riłski” al Academiei de Științe din RSS Ucraineană, în colaborare cu alte instituții de cercetare – Institutul de Etnografie al AȘ a URSS, Sectorul de Etnografie și Studiul Artelor al Institutului de Istorie al AȘ a RSSM și Institutul de Studiu al Artelor, Etnografie și Folclor din RSS Bielorusă.

Colegiul de redacție era compus din K. Guslistii (Kiev); M. Rabinovici (Moscova); S. Bruk (Moscova); V. Gorlenko (Kiev); V. Zelenciuc (Chișinău); V. Nalulko (Kiev) [38, p. 3-5; 28, p. 10].

Inițial, începând cu anul 1964, s-a preconizat elaborarea a trei volume diferite, pentru fiecare republică câte un volum separat, care urmau să reflecte cultura materială a RSS Ucrainene, a RSS Moldovenești și a RSS Bielorusie. Dar, în primul trimestru al anului 1965 Secția de Istorie a AȘ a URSS a decis unificarea atlaselor ucrainean, moldovenesc și bielorș în unul regional. Au fost organizate expediții anuale în fiecare dintre republici; numeroase întâlniri ale echipei și discuții asupra metodologiei, chestionarelor, structurii atlasului.

În anul 1969 a fost elaborat *Prospectul Atlasului istorico-etnografic regional al Ucrainei, Bielorusiei și Moldovei* [38], care puncta metodologia, structura, obiectivele atlasului. Acesta urma să servească drept ghid metodologic pentru toate echipele implicate, dar și în calitate de publicație de popularizare a rezultatelor muncii până la acea etapă. Prospectul a fost completat cu editarea chestionarelor pentru expedițiile de teren.

Echipa din RSSM în frunte cu V. Zelenciuc s-a implicat activ în procesul de elaborare a atlasului, de asemenea a organizat numeroase expediții și a pregătit material pentru acesta: în rapoartele științifice pentru anii 1965–1969 – expedițiile grupului de lucru compus din V. Zelenciuc, M. Livșiț; L. Loscutova; N. Demcenco și uneori studenți de la Universitatea din Chișinău au organizat expediții anume pentru a acumula materiale pentru Atlasul istorico-etnografic [2, d. 4, f. 1; d. 5, f. 1]. În anul 1965, expediția s-a desfășurat în perioada 5 iulie–8 august în satele: Hansca,

Buțeni, Costești (raionul Lazovsk (astăzi Sângerei)), Manta (raionul Cahul), Crihana Veche (raionul Cahul), Răscăieți (raionul Suvorov (astăzi Ștefan-Vodă)). În anul 1966, expediția s-a desfășurat în localități din raioane din Cahul, Râbnița, Rezina, Briceni, precum și în satul Boian din regiunea Cernăuți [2, d. 5, f. 1]; în anul 1967, în satele Nemirovca (raionul Soroca); Grușca (raionul Râbnița); Drepcăuți (raionul Lipcani) [2, d. 6, f. 1].

Obiectivul expediției din anul 1966 a fost colectarea materialelor la tema „vestimentația” pentru atlasul istorico-etnografic și la alte teme investigate de cercetătorii Sectorului de Etnografie și Studiul Artelor: compartimentele referitoare la vestimentație, țesut, ritualuri au fost elaborate de V. Zelenciuc, sculptatul în piatră și lemn – M. Livșiț, locuința tradițională, cultura spirituală a găgăuzilor – M. V. Marunevici, uneltele agricole – N. A. Demcenco [2, d. 4, f. 1].

Rapoartele cercetărilor științifice și ale expedițiilor prezintă o activitate științifică intensivă și o muncă enormă realizată în cadrul temelor de cercetare și asupra *Atlasului istorico-etnografic*. Anual erau organizate expediții în localități diferite și cuprindeau reprezentativ întreg teritoriul țării. În paralel, se întrețineau comunicări cu grupele de cercetători din RSSU și RSSB.

Proiectul *Atlasului istorico-etnografic regional al Ucrainei, Bielorusiei și Moldovei* nu s-a realizat cu succes, din cauza unor represiuni asupra științei etnografice, care se afla la intersecția dintre interesele politice și știința obiectivă. Cercetarea specificului etnocultural al popoarelor URSS deseori era interpretată în cercurile nomenclaturii ca manifestare a naționalismului local, deși cercetătorilor li se punea drept obiectiv de a accentua și schimbările „pozitive” survenite în timpul puterii sovietice. În știința etnografică ucraineană au avut loc represiuni în sensul opririi lucrului asupra elaborării atlasului, asupra realizării monografiilor referitoare la cultura tradițională a ucrainenilor și asupra constituirii națiunii ucrainene. Din anul 1972, secretarul CC al PCU pentru ideologie V. Malanciuc tindea să-și impună autoritatea de patriot-internaționalist și a efectuat un șir de acțiuni de lichidare a instituțiilor de cercetare, a unor uniuni de creație, organizații obștești [23, p. 166; 24, p. 75]. Au avut loc lichidări de instituții, un șir de destituiri din funcții. Ca urmare, proiectul realizării *Atlasului istorico-etnografic regional al Ucrainei, Bielorusiei și Moldovei* a rămas nefinalizat.

În anii 1977–1979 observăm că în rapoartele expediției Secției de Etnografie și Studiul Artelor a Academiei de Științe a RSSM s-a revenit la desfășurarea expedițiilor în vederea realizării *Atlasului istorico-etnografic al RSS Moldovenești*, care urma să de-

vină parte componentă a *Atlasului general al URSS* [2, d. 21]. În același timp, cercetătorii ucraineni, care au prezentat în publicațiile lor procesul elaborării *Atlasului istorico-etnografic regional al Ucrainei, Bielorusiei și Moldovei* – G. Gonciar [26, 27], I. Ghilevici [25], nu semnaleză revenirea la elaborarea unui atlas etnografic al Ucrainei după încetarea cercetărilor asupra acestuia. Acest lucru ne permite să afirmăm că în RSSM expedițiile în vederea realizării *Atlasului istorico-etnografic al RSS Moldovenești* s-au realizat din perspectiva elaborării unui atlas separat de cel regional.

În anul 1985, la conferința *Проблемы атласной картографии* (*Probleme ale cartografierii de atlas*), care s-a desfășurat în perioada 28–30 ianuarie în orașul Ufa, M. Marunevici, cercetătoarea din cadrul Secției de Etnografie și Studiul Artelor a Academiei de Științe a RSSM, a ținut comunicarea *О работе над историко-этнографическим атласом Молдавии* (*Cu privire la lucrul asupra Atlasului istorico-etnografic al Moldovei*) [35]. Din rezumatul comunicării aflăm că se pregătea una din primele ediții: *Locuința*. M. Marunevici a constatat că planificarea unui atlas la nivel regional a fost pripită și că nu a fost posibilă realizarea unui atlas regional, din considerentul că aceasta presupune un nivel avansat de sinteză a materialului, ceea ce nu este posibil fără realizarea unui atlas local. Alte cauze ale eșecului au fost: „neclaritatea hotarelor etnice, componența etnică pestriță a regiunilor de sud ale RSSM și celor de pe teritoriul Ucrainei din sudul Basarabiei; realizarea sintezei cartografice regionale și a generalizării arealelor și tipologiilor la scara regiunii era imposibilă fără etapa primară de cartografiere a materialului cu includerea variațiilor în clasificările tipologice, îndeosebi în zonele de contact și mixte” [35]. Prin urmare, au existat un șir de factori obiectivi care nu au permis realizarea atlasului istorico-etnografic regional. Distingem și faptul că cercetările de teren necesitau timp, eforturi, iar echipa era relativ mică pentru un astfel de proiect ambițios.

În anii 1973–1975, un grup de arheologi din RSS Moldovenească au elaborat și editat la editura „Știința” seria *Археологическая карта Молдавской ССР* (*Harta arheologică a RSS Moldovenești*) în 8 volume. Editarea acestei serii a reprezentat o realizare de excepție în acea perioadă, care rămâne a fi o ediție respectată până în prezent. Cercetările din anii '70 ai secolului trecut dețin numeroase cunoștințe care pot completa cunoștințele despre patrimoniul arheologic cartografiat și descris în seria la care ne referim. Colectivul de autori a muncit mai mulți ani la elaborarea acestei *Hărți arheologice*, având în vedere și faptul că au avut loc și câteva încercări nereușite în anii '60.

Colegiul de redacție al seriei *Harta arheologică a RSS Moldovenești* a fost alcătuit din P. Bârnea, N. Chetraru, V. Markevici, N. Rafalovici. Au colaborat cercetători consacrați din RSSM, după cum urmează: vol. 1) Chetraru N. *Monumentele epocilor paleoliticului și mezoliticului* [31]; vol. 2) Markevici V. *Monumentele epocilor neolitic și eneolitic* [34]; vol. 3) Dergaciov V. *Monumentele epocii bronzului* [29]; vol. 4) Lapușnean V., Niculiță I., Romanovscaia M. *Monumentele epocii timpurii a fierului* [33]; vol. 5) Ricman E. *Monumentele sarmaților și triburilor culturii Cerneahov* [39]; vol. 6) Fiodorov G., Cebotarenco G., *Monumentele slavilor antici (sec. VI–VIII)* [41]; vol. 7) Polevoi L., Bârnea P. *Monumentele medievale din sec. XIV–XVII* [37]; vol. 8) Nudelman A. *Topografia comorilor și a monedelor singulare găsite* [36].

Fiecare volum conține hărți speciale pe care sunt aplicate monumentele corespunzătoare. Sunt indici și liste ale monumentelor specifice epocilor incluse în volume cu descrieri scurte, datări, referințe.

Toate volumele sunt însoțite de ilustrații, bibliografie, indice de nume. De asemenea, fiecare volum este însoțit de câte un studiu introductiv în care sunt prezentate culturile specifice epocii și sunt explicate particularitățile acestora, istoricul cercetării în RSSM.

În domeniul cartografierii patrimoniului arheologic, relevante sunt hărțile publicate în lucrarea: *Istoria Moldovei. Epoca preistorică și antică (până în sec. V)* [11], realizată de către cercetătorii de la Institutul Patrimoniului Cultural în colaborare cu unii colaboratori din alte instituții, dar și de peste hotare. Lucrarea conține un șir de hărți ale monumentelor din diferite epoci, ale așezărilor, grupurilor culturale specifice, fortificațiilor etc. Vom menționa doar câteva: *Situația cultural-istorică în sec. XII–X î. Hr.* [11, p. 319]; *Culturi din perioada hallstatiană timpurie* [11, p. 334]; *Monumente getice din sec. VII–III î. Hr.* [11, p. 423] ș. a. Hărțile menționate și altele din acest volum ne oferă o viziune clară asupra populării spațiului dintre Prut și Nistru în diverse epoci istorice, asupra gradului de răspândire a unor culturi în acest spațiu, asupra proceselor demografice și etnice care aveau loc, asupra localizării principalelor situri arheologice din țară. Aceste rezultate pot servi la cartografierea celui mai timpuriu patrimoniu cultural care s-a mai păstrat.

Dacă referitor la patrimoniul arheologic sunt rezultate remarcabile de cartografiere, vom observa lipsa acestora referitor la patrimoniul etnografic, dar și al istoriei epocilor mai târzii. Până în prezent nu a fost publicat un atlas etnografic sau istoric referitor la spațiul dintre Prut și Nistru, cu excepția unor atlase generale cu caracter didactic referitoare la istoria românilor și universală [12; 13; 9], și a unor hărți se-

parate referitoare la anumite subiecte ale istoriei regiunii dintre Prut și Nistru (*Țara Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt, harta Basarabia. 1812–1918*) [20; 7], precum și hărți murale cu caracter didactic referitoare la istoria românilor și universală, la care nu ne vom referi în prezentul articol. De asemenea, unii cercetători în studiile lor ce țin de diferite aspecte ale istoriei teritoriului dintre Prut și Nistru au elaborat hărți care contribuie la o mai adecvată înțelegere a problemelor cercetate. Printre aceștia menționăm arheologii S. Covalenco [32], O. Levițchi [11, p. 313–329], V. Haheu [10], istoricii Vl. Mischevca [13], S. Bacalov [6] și alți cercetători din Republica Moldova, care au utilizat în cercetările lor metoda cartografică.

În anul 2017 a fost întreprinsă o încercare de a reprezenta cartografic Basarabia în anii 1812–1918, care s-a finalizat cu editarea unui atlas etnoistoric ilustrat [8]. *Atlasul etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812–1918)* oferă o sinteză cartografică a istoriei Basarabiei în anii 1812–1918. În același timp, lucrarea menționată, deși se referă la anumite aspecte ale modului de viață, ocupații, componența etnică etc., nu substituie necesitatea elaborării unui atlas etnografic al regiunii după modelul celor concepute în RSSM, iar mai târziu realizate în România [5].

Mai insistenți în acest sens și de un mai mare succes s-au bucurat cercetătorii din cadrul Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a RSS Moldovenești, care au elaborat și editat în patru volume, în anii 1968–1973, *Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, coordonator și coautor R. Udler [17, p. 46]. *Atlasul lingvistic moldovenesc* a avut drept sarcină de bază aprofundarea și completarea cunoștințelor despre situația graiurilor limbii române de pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice, având o rețea deasă (240 de localități românești), cercetate la fața locului de către dialectologii chișinăuieni între anii 1957 și 1965 și care sate sunt situate în Basarabia, nordul Maramureșului istoric, nordul Bucovinei, ținutul Herța, Transnistria, sud-estul Ucrainei, Caucaz, Asia Mijlocie și în Ținutul Primoriei al Federației Ruse. ALM este un atlas regional [16, p. 69].

Ca o continuare directă a ALM, cercetătorii de la Institutul de Lingvistică al AȘM au elaborat și editat în patru volume, în anii 1993–2003, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas.)*. Echipa care a muncit la elaborarea acestor volume a fost alcătuită din V. Pavel, V. Scifos, C. Strugăreanu, V. Corcimari, A. Dumbrăveanu, S. Spînu, R. Udler. Valoarea acestui atlas este incontestabilă, fiind apreciat înalt de comunitatea științifică din Republica Moldova și din România [16].

Am menționat aceste realizări valoroase în domeniul cartografiei lingvistice în calitate de experiențe importante în ceea ce privește utilizarea metodei cartografice în cercetare în domeniul științelor umanistice. Studiarea acestor experiențe va servi cercetătorilor și din alte domenii științifice decât lingvistica, drept un model privind realizarea unor opere cartografice care sintetizează cunoștințe vaste în domeniile de cercetare, patrimoniul etnografic, cultural etc.

Cercetătorul din cadrul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Moldova, D. Lozovanu, a realizat în colaborare cu T. Kahl, cercetător la Academia de Științe a Austriei, *Harta etnică a Moldovei* [3], în care este reprezentată prin diagrame componența etnică a localităților din Republica Moldova, în conformitate cu datele recensământului din anul 2004.

Un alt tip de hărți care reprezintă cartografic o parte din patrimoniul cultural al țării sunt hărțile turistice. Aceste hărți indică localizarea geografică și căile de acces ale celor mai importante obiecte turistice: monumente de arhitectură laică și religioasă, monumente istorice, muzee, monumente de artă populară, locuri de recreere și de odihnă etc. Aceste hărți reprezintă realizări importante în domeniul valorificării patrimoniului cultural, ele servesc drept un mijloc important de documentare pentru turiștii din Republica Moldova, dar și de peste hotare. Au elaborat hărți turistice atât agenți economici în persoana agențiilor de turism, cât și instituții de cercetare ca Institutul de Geodezie, Prospecțiuni Tehnice și Cadastru (INGEOCAD). Edițiile hărții turistice elaborate de INGEOCAD sunt bine documentate și localizează un spectru larg de obiecte turistice, reprezentând una din cele mai reușite publicații cartografice referitoare la patrimoniul cultural al Republicii Moldova [15, 19].

Putem concluziona că în Republica Moldova este acumulată o experiență importantă de utilizare a metodelor cartografice de cercetare în domeniul științelor umanistice. Astfel, metodele respective au fost utilizate în cercetările istorice, arheologice, etnografice, lingvistice și la elaborarea hărților turistice, care valorifică cunoștințe ce țin de patrimoniul arheologic, etnografic, istoric și cultural în ansamblu. Cu toate că există o experiență în domeniile enunțate, până în prezent nu au fost elaborate atlase științifice care să ofere un tablou de sinteză asupra patrimoniului cultural al Republicii Moldova, nici un atlas etnografic și nici istoric care ar reflecta cartografic spațiul dintre Prut și Nistru în toate epocile istorice. Remarcăm seria de publicații *Harta arheologică a RSS Moldovenești*, care reprezintă o realizare remarcabilă.

Cartografierea patrimoniului cultural poate contribui la rezolvarea unor sarcini științifice și practice: sinteza cunoștințelor și a informațiilor despre patrimoniul cultural al Republicii Moldova; determinarea particularităților și legităților răspândirii și dezvoltării culturilor naționale și ale etniilor conlocuitoare, interferențelor și interacțiunii dintre acestea; de asemenea, contribuie la elaborarea programelor de protejare și recuperare a mediului istorico-cultural de locuire a populației Republicii Moldova.

Hărțile patrimoniului cultural sunt instrumente eficiente pentru planificarea economică și crearea infrastructurii turismului. Obiectele culturii materiale și imateriale localizate pe hartă vor contribui la o mai eficientă organizare a traseelor turistice, vor oferi informații cu privire la concentrarea elementelor culturale pe regiuni, ținând cont și de natura lor, originea etnoculturală. Proiectările în sistemele GIS oferă un spectru de utilizare mult mai vast; acestea țin și de proiectările inginerești, sistematizarea digitală, dezvoltarea continuă a bazelor de date.

Obiecte ale cartografiei patrimoniului cultural sunt atât valorile materiale, cât și spirituale, create și păstrate de generațiile anterioare: monumente arheologice, istorice, de artă, arhitectură, ale științei și tehnicii, teritorii istorice, peisaje culturale, ritualuri, sărbători, fenomene ale creației artistice, meșteșuguri etc.

Întru realizarea unei sinteze cartografice asupra patrimoniului cultural al țării, acesta poate fi structurat pe niveluri sau compartimente: patrimoniul arheologic; patrimoniul istoric; patrimoniul artistic; patrimoniul etnografic; patrimoniul arhitectural; peisajele culturale.

Hărțile patrimoniului cultural pot fi utile pentru un câmp larg de utilizatori, începând cu cetățenii de rând, care au doar un interes cognitiv și terminând cu specialiști care se ocupă cu cercetări științifice. De asemenea, multe hărți pot fi utilizate în scopuri educaționale, de planificare economică în domeniile legate de dezvoltarea turismului, a educației culturale, continuarea și aprofundarea cercetărilor.

Referințe bibliografice / References

1. Arhiva Științifică a Academiei de Științe a Moldovei (AȘ AȘM). F. 18, inv. 3. d. 85.
2. AȘ AȘM. F. 24, inv. 2, d. 2, 4, 5, 6, 21.
3. Atlas of Eastern and Southeastern Europe: Up-to-date ecological demographic and economic maps. 2.10-MD1; Ethnic consciousness in the Republic of Moldova in 2004. Berlin: Borntraeger, 2010.
4. Atlasul etnografic român on-line. In: <http://www.cimec.ro/AER/> (vizitat 20.05.2018).
5. Atlasul etnografic român. Vol. 1: Habitatul. București: Editura Academiei Române, 2003.
6. Bacalov S. Fenomenul odagiilor bugeceni (prima jumătate a sec. XIX). In: Anuarul Institutului de Istorie. Materialele sesiunii științifice anuale, 27 decembrie 2013, Chișinău: Lexon-Prim, 2014, p. 67-91.
7. Basarabia 1812–1918. Andrieș-Tabac S., Șarov I., Ojog I., Ciobanu P., Tomuleț V. Chișinău: Cartdidact, 2004.
8. Dolghi A., Felea A. Atlas etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812–1918). Chișinău: S.n., 2017.
9. Dolghi A., Felea A. Atlas: Istoria românilor și universală. Chișinău: S. n., 2016.
10. Haheu V. Tracii septentrionali și sciții: interferențe și transformări culturale. In: Revista Arheologică. Vol. IX, nr. 2, p. 33.
11. Istoria Moldovei. Epoca preistorică și antică (până în sec. V). Chișinău: S. n., 2010.
12. Istoria românilor: Epoca antică și medievală. Atlas istoric școlar. Chișinău: Cartdidact, 2001.
13. Istoria românilor: Epoca modernă și contemporană. Atlas istoric școlar. Chișinău: Cartdidact, 2001.
14. Mischevca Vl. Anul 1812: Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei. Ed. a 2-a, rev. și ad. Chișinău: S. n., 2015.
15. Moldova: Harta turistică / Red.: Andrei A. Herzen. Chișinău: Ingeocad, 2004.
16. Pavel V. Graiul românesc de la est de Prut: retrospectivă și orientări în cercetarea dialectologică. In: Philologia. LVIII. Mai–august 2016, p. 68-72.
17. Pavel V. Limba română – unitate în diversitate. In: Akademos, nr. 4 (11), decembrie 2008, p. 45-50.
18. Poole P. Cultural mapping and indigenous peoples. A report for UNESCO. 2003.
19. Republica Moldova: Harta turistică. Chișinău: Ingeocad, 2010.
20. Țara Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt: Ținuturi, orașe, cetăți, ctitorii, așezări rurale atestate documentar. Chișinău: Integritas SRL, 2007.
21. The UNESCO Silk Roads Project. In: <https://en.unesco.org/silkroad/unesco-silk-road-online-platform> (vizitat 20.05.2018).
22. Tools for Safeguarding Culture. In: <http://www.unescobbkk.org/culture/tools-and-resources/tools-for-safeguarding-culture/culturalmapping/> (vizitat 20.05.2018).
23. Бажан О., Данилюк Ю. Політичні репресії як засіб придушення інакodomства. In: Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-х рр. XX ст.: монографія. Київ, 2000, с. 166. / Bazhan O., Danilyuk Yu. Politichni represii yak zasib pridushennya inakodomstva. In: Opozitsiya v Ukraïni (druga polovina 50-kh – 80-kh rr. XX st.: monografiya. Kiïv, 2000, s. 166.
24. Бырня П. Карта сельских поселений Молдавии XV века. In: Проблемы географии Молдавии. Вып. 1. Кишинев, 1966, с. 112-119. / Byrnya P. Karta sel'skikh poseleniy Moldavii XV veka. In: Problemy geografii Moldavii. Vyp. 1. Kishinev, 1966, s. 112-119.
25. Гілевич І. «Регіональний історико-етнографічний атлас України, Білорусії та Молдавії» і польові дослідження в Україні (середина 1960-х – початок 1970-х рр.). In: Народознавчі зошити, 2011, № 3, с. 401-412; Gilevich I. «Regional'niy istoriko-etnografichniy atlas

Україні, Білорусії та Молдавії» і połovi doslidzhennya v Ukraїni (seredina 1960-kh – pochatok 1970-kh rr.). In: *Narodoznavchi zoshiti*, 2011, № 3, s. 401-412.

26. Гончар Г. Регіональний історико-етнографічний атлас України, Білорусії та Молдавії: історія створення. In: *Етнічна історія народів Європи*. 2013. Вип. 39, с. 72-77. / Gonchar G. Regional'nyy istoriko-etnografichniy atlas Ukraїni, Bilorusii ta Moldavii: istoriya stvorenniya. In: *Etnichna istoriya narodiv Єvropi*. 2013. Vyp. 39, s. 72-77.

27. Гончар Г. Роль К. Г. Гуслистого у підготовці історико-етнографічної монографії «Українці». In: *Український історичний збірник*. 2010. Вип. 13, с. 117-128. / Gonchar G. V. Rol' K. G. Guslistogo u pidgotovtsi istoriko-etnografichnoi monografii «Ukraїntsi». In: *Ukraїns'kiy istorichniy zbirnik*. 2010. Vyp. 13, s. 117-128.

28. Гуслистий К., Рабинович М. Робота над регіональним історико-етнографічним атласом України, Білорусії та Молдавії. In: *Народна творчість та етнографія*. 1969, nr. 4, с. 10-14. / Guslistiy K., Rabinovich M. Robota nad regional'nim istoriko-etnografichnim atlasom Ukraїni, Bilorusii ta Moldavii. In: *Narodna tvorchist' ta etnografiya*. 1969, nr. 4, s. 10-14.

29. Дергачев В. Памятники эпохи бронзы. Археологическая карта Молдавской ССР. Кишинев: Штиинца, 1973. / Dergachev V. A. Pamyatniki epokhi bronzy. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Kishinev: Shtiintsa, 1973.

30. Историко-этнографический атлас Сибири. Левин М. Г., Потапов Л. П. (ред.). М.: Издательство Академии Наук СССР, 1961. / Istoriko-etnograficheskiy atlas Sibiri. Levin M. G., Potapov L. P. (red.). M.: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1961.

31. Кетрару Н. Памятники эпох палеолита и мезолита. Археологическая карта Молдавской ССР. Вып. 1. Кишинев: Штиинца, 1973. / Ketraru N. Pamyatniki epokh paleolita i mezolita. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Vyp. 1. Kishinev: Shtiintsa, 1973.

32. Коваленко С. Мезолит Пруто-Днестровского междуречья. In: *Revista Arheologică*, 2010. Vol. VI, nr. 1, p. 14. / Kovalenko S. Mezolit pruto-dnestrovskogo mezhdurech'ya. In: *Revista Arheologică*, 2010. Vol. VI, nr. 1, p. 14.

33. Лапушнян В., Никулицэ И., Романовская М. Памятники раннего железного века. Археологическая карта Молдавской ССР. Вып. 4. Кишинев: Штиинца, 1974. / Lapushnyan V., Nikulitse I., Romanovskaya M. Pamyatniki rannego zheleznogo veka. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Vyp. 4. Kishinev: Shtiintsa, 1974.

34. Маркевич В. Памятники эпох неолита и энеолита. Археологическая карта Молдавской ССР. Вып. 2. Кишинев: Штиинца, 1973. / Markevich V. Pamyatniki epokh neolita i eneolita. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Vyp. 2. Kishinev: Shtiintsa, 1973.

35. Маруневич М. В. О работе над историко-этнографическим атласом Молдавии. In: *Ареальные исследования в языкознании и этнографии: Тез. 5-й конф. на тему «Проблемы атласной картографии»*, Уфа, 28–30 янв. 1985 г. Уфа, 1985, с. 112-113. / Marunevich M. V. O rabote nad istoriko-etnografichskim atlasom Moldavii. In: *Areal'nye issledovaniya v yazykoznanii i etnografii: Tez. 5-y konf. na temu «Problemy atlasnoy kartografii»*, Ufa, 28–30 yanv. 1985 g. Ufa, 1985, s. 112-113.

36. Нудельман А. Топография кладов и находок единичных монет. Археологическая карта Молдавской ССР. Вып. 8. Кишинев: Штиинца, 1976. / Nudelman A. Topografiya kladov i nakhodok edini-chnykh monet. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Vyp. 8. Kishinev: Shtiintsa, 1976.

37. Полевой Л., Бырня П. Средневековые памятники XIV–XVII вв. Археологическая карта Молдавской ССР. Вып. 7. Кишинев: Штиинца, 1974. / Polevoy L., Byrnya P. Srednekovye pamyatniki XIV–XVII vv. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Vyp. 7. Kishinev: Shtiintsa, 1974.

38. Региональный историко-этнографический атлас Украины, Белоруссии и Молдавии: Проспект. Київ, 1969. / Regional'nyy istoriko-etnograficheskiy atlas Ukrainy, Belorussii i Moldavii: Prospekt. Kiiv, 1969.

39. Рикман Э. Памятники сарматов и племен черняховской культуры. Археологическая карта Молдавской ССР. Вып. 5. Кишинев: Штиинца, 1975. / Rikman E. Pamyatniki sarmatov i plemen chernyakhovskoy kul'tury. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Vyp. 5. Kishinev: Shtiintsa, 1975.

40. Русские. Историко-этнографический атлас. Из истории русского народного жилища и костюма (Украшение крестьянских домов и одежды). Середина XIX – начало XX в. М.: Наука, 1970. / Russkie. Istoriko-etnograficheskiy atlas. Iz istorii russkogo narodnogo zhilishcha i kostyuma (Ukrashenie krest'yanskikh domov i odezhdy). Seredina XIX – nachalo XX v. Moskva: Nauka, 1970.

41. Федоров Г., Чеботаренко Г. Памятники древних славян (VI–VIII вв.). Археологическая карта Молдавской ССР. Вып. 6. Кишинев: Штиинца, 1974 (1975). / Fedorov G., Chebotarenko G. Pamyatniki drevnikh slavyan (VI–VIII vv.). Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Vyp. 6. Kishinev: Shtiintsa, 1974 (1975).

Adrian Dolghi (Chişinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Адриан Долги (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Adrian Dolghi (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: addolghi@gmail.com